

наукових праць та окремих методичних рекомендацій, авторами яких є Л. Ауер, І. Барсова, Л. Гінзбург, А. Готсдинер, В. Григор'єв, І. Лесман, К. Мострас, Т. Свирська, В. Стеценко, Б. Струве, К. Флеш, М. Чулакі, О. Юр'єв, Є. Юцевич, І. Ямпольський, А. Яньшинов та ін.

Висновки. Отже, заняття в оркестровому класі є невід'ємною складовою системи професійної підготовки майбутніх учителів музики, а специфіка та зміст навчальної діяльності студентів у камерному оркестрі орієнтовані на майбутню роботу керівника учнівського струнного оркестру чи ансамблю. Моделювання окремих видів діяльності вчителя музики на заняттях в оркестровому класі сприяє оптимізації всієї системи професійної підготовки даних фахівців у педагогічному університеті.

Література

1. Барсова І. Книга про оркестр. Пер. з рос. – К.: Муз. Україна, 1981. – 174 с.
2. Свирська Т. Досвід роботи у класі скрипкового ансамблю // Питання музичної педагогіки. Вип. 2 (рос.). – М.: Музика, 1980. – С 137-154.
3. Стеценко В. Методика навчання гри на скрипці. Частина II. – К.: Муз. Україна, 1982. – 120 с.

ЗВ'ЯЗОК УКРАЇНСЬКОГО ДЕКОРАТИВНОГО ОРНАМЕНТУ З НАРОДНИМИ ВІРУВАННЯМИ ТА УЯВЛЕННЯМИ

Половна-Васильєва О. А.,

Дніпропетровський національний університет

Анотація. В статті подано дослідження зв'язку українського декоративного орнаменту з народними віруваннями та уявленнями, іконографічну специфіку, синонімічні назви, змістове значення.

Ключові слова. Орнамент, символ, знак, історія, писанка, вишивка.

Анотация. Половна-Васильева Е. А. Связь украинского декоративного орнамента с народными верованиями и представлениями. В этой статье подано исследование связи украинского декоративного орнамента с народными верованиями и представлениями, иконографическая специфика, синонимические названия, содержимое значение.

Ключевые слова. Орнамент, символ, знак, история, писанка, вышивка.

Annotation. Polovna-Vasileva E.A. Connection of the Ukrainian decorative ornament with folk beliefs and representations. In this article research of connection of the Ukrainian decorative ornament with folk beliefs and representations, an iconographic specificity, synonymic names, contents value is sent.

Key words. An ornament, a symbol, a sign, a history, pisanka, an embroidery.

Постановка проблеми. Протягом багатьох тисячоліть орнаментика була найширшою сферою мистецької діяльності, відображенням циклів природи та її ритмів. Вона відображала вірування і уявлення архаїчних мисливських, скотарських, землеробських племен, культур різних часів, народної творчості

багатьох національностей нового часу, особливо української. В орнаменті зберігаються та відтворюються символи й знаки різноманітних інформаційних систем загальновідомих і езотеричних.

Аналіз досліджень та публікацій. Існує література, де символіка орнаменту розкривається методами археології, етнографії, фольклористики, релігієзнавства, семіотики, мистецтвознавства. Велика кількість аналітичних досліджень, десятки різномовних синтезуючих словників і енциклопедій фіксують тотожне чи протилежне значення певних орнаментних знаків і символів. Важливе значення для наукового пошуку мали дослідження таких вчених, як: В. Даниленко, М. Костомаров, Б. Рибаків, В. Манько, А. Адруг, Т. Кара-Васильєва, П. Романець, М. Селівачов, Н. Сумцов, С. Таранущенко.

Мета роботи. Метою даної роботи є дослідження інформації про орнаментику різних видів українського декоративного мистецтва, а також зв'язку орнаменту з народними віруваннями та уявленнями.

Результати дослідження. Орнамент – це знаковий код. Ця метамова наших пращурів виходить із землеробської над-традиції, що „зумовлює стійкість ряду найважливіших образів-метафор (світове дерево, богиня-мати, солярні знаки тощо), тобто затверджує метафоричність народного мистецтва, високу значущість його образів та сюжетів, яка іноді криється за зовнішньо приниженими, побутово-розважальними сценами ” (9, 16). Саме у неолітичну епоху були створені перші безсумнівні міфопоетичні тексти, записані на мові образотворчих знаків, які є цінним джерелом для реконструкції давніх вірувань (6, 485). І така собі декоративна писанка є уламком цілісної культури „часів міфопоетичного мислення”, з якої можна багато чого прочитати.

У багатьох міфологіях існує образ світового (космічного) яйця, з якого виникає всесвіт або народжується бог-творець. Так, за ведійською космогонією, з яйця виник творець Праджапаті, також Брахма. У слов'ян яйце було початком всього, прообразом космосу; (книжна традиція); вони вірили, що весь світ є подібний до великого яйця: шкаралупа – це небо, плівка – хмари, білок – вода, жовток – земля (13, 397).

А в кераміці трипільської культури можна натрапити на мотив розділеного яйця: зображення подвійного яйця, яке розділяє змії (5,6). Саме яйце може бути розділене поперек (по діаметру) або знаком змії, або сосонкою, що передає уявлення про поділ неба на два світи. Звідси треба вважати, що найдавніших віруваннях космічне яйце, з якого все постало, зніс і поділив навпіл змії, бог землі, підземелля, а також вогню. „Тому один із атрибутів весняного поганського свята, присвяченого воскресінню духу зросту, - яйце, символ змія, божества землі (чоловічого роду), якого вважали, разом з богинею (праматір'ю), родителем всього живого у світі” (5,7).

Відомо, що в період Київської Русі, крім писанок на пташних яйцях, робили і керамічні. У 80-их роках XIX ст. При розкопках Кривушанської могили археолог С. Уваров знайшов такі керамічні яйця. На таку ж знахідку натрапив у 1908 році при розкопках на Полтавщині і Вікентій Хвойка.

Керамічні писанки були дуже поширені в Київській Русі й мали характерний розпис, що виконувався особливою технікою. На загальному брунатному, зеленому, рідше жовтому тлі – сплетіння жовтих і зелених смуг, яке передавало „сосонку” – вічнозелену рослину, що стелиться по землі. Ці писанки виготовляли у великих містах, де існувало виробництво цегли і керамічної плитки, таких як Київ, Чернігів тощо (1,64).

Писанка – абсолютно унікальний витвір народного генія. „В усьому народному мистецтві немає такого предмету, який би конденсував у собі стільки образно-символічного змісту, як писанка. Її дарували на знак пелемиря, побажання здоров'я, краси, сили, врожаю, застосовували як запобігання від стихійного лиха ” (3,10) – грому, пожежі; для лікування різних хвороб, від переляку, наговору; качали по зелені і закопували в землю на ниві, щоб хліб був повний і не вилягав (13,27), підкладали під вулик, аби безконечно роїлися бджоли...

Символічне значення писанки складається з двох складових частин : 1) із значення самого яйця, в якому є живий зародок півня (сонячної птиці); 2) із значення написаних на ньому символічних знаків. Тому писанки ніколи не

варили і не вживали у їжу, ними також ніколи не бавились у „битка” чи „котка”, оскільки вони були позначені магічними знаками, пов'язаними з давніми віруваннями, й усвідомлення їх культового значення збереглося аж до ХХ ст.

Писанка тісно пов'язана із старими українськими віруваннями, народним календарем, що базувався на сонячному циклі і якому – починаючи із зимового повороту сонця до моменту, коли день стає більшим від ночі – відповідали певні свята : Калити, Коляди, Щедрівки, Колодія, Великодія. Власне у цей день святкували перемогу сонця над темнотою, життя над смертю, весни над зимою і як сонячний символ дарували „красні яєчка”.

Писанка належить до перших іконографічних текстів, які в максимально стислій формі подають давні міфопоетичні уявлення про світобудову, просторову та часову структуру космосу, поняття про бога, його іпостасі та вплив на життя важливі для людини речі. Тому зберігаючи незмінними давні взори, ми цим самим зберігаємо те, що не змогло до нас дійти через письмо на папері, дереві, а дійшло на крихкому яйці – райці, з якого раптом висипалось унікальне багатство рідної культури.

Багатство ідей орнаменту – зображення дощу, зерна тощо – нагадують форми примітивного мистецтва наскельних малюнків. Особливістю візерунку є те, що він не показує (не зображає речі такими, якими вони є), а розповідає (передає загальну ідею), наближаючись цим до піктографічного письма. Орнамент української писанки перегукується з орнаментом посуду Трипільської культури, а це 8-4 тис. років до Р. Х. Вчені знаходять перегуки і з орнаментом вишивки та килимів, настінного розпису, кераміки (14, 451), різьби по дереву, що ї цілком зрозуміло, адже декоративні взори - це суть традиційні обереги, якими позначалося все довкола – тканину, стіни, дерево, посуд (5,8).

Унікальним свідком стійкості сакральної функції тканини є рушник. Цієї його якості не змогла стерти навіть наша споживацька доба масової десакралізації явищ культури, як головний універсальний священний предмет традиційної культури родини рушник доніс до нас у вигляді тканих чи вишитих

ниткою священних знаків Світу, уявлення про головні етапи духовного розвитку, через які пройшов етнос. Це знаки Вирію (Космічного Світу), що відповідають „золотому” вікові, вони сформували всю традиційну культуру, а не лише рушники чи знаки на них. Знаки Квітки (Світу Життя) відповідають „срібному” вікові неоліту, і, нарешті, антропоморфні знаки, що символізують політеїзм „залізного” віку, пов’язаний з антропоморфними уявленнями про Бога.

Духовно-сакральний зміст будь-якого виробу – в анімістичній відповідності форми і певного духу, якому притаманна ця форма. Це гарантує входження духу у свою форму, тобто одухотворення. Коли ж присутні форми-знаки Світу, то мова йде про вищий рівень одухотворення – духовністю Світу, яку ми називаємо святістю. Саме такий духовний зміст має тканина, тому що вона містить знаки Світу, ще й до того ж кілька рівнів цих знаків. Це квадратний чи прямокутний обрис тканини і безліч квадратних переплетінь ниток. На території України відома ціла система таких знаків-синонімів з палеолітичної доби. Це сосонки, ромби, хрести, спіралі, свастики, триквести. У традиційній полотняній тканині – це „карти” (квадрати), це безліч „кружок” (ромбів), сосонки, хрести...

...Орнамент, аналогічно до мови, є інформаційною системою, де візуальним (як і лінгвістичним) знакам відповідають емоційні асоціації та вербальні значення (7,86-192), висловлювані народними назвами візерунків, їхніх деталей, композиційних, колірних, фактурних особливостей тощо.

Прототип тканини, це – плетіння, збережене й донині в традиційній культурі з прямим і косим переплетенням у постолах, у плетених і тканих поясах. Плетені з лика чи плоских ремінців виробу – ось де повне джерело іконографії знаків Світу, утворених прямими лініями, які вже бачимо розвиненою досконалою системою на кістяних виробах палеоліту. Ось де прадавнє джерело орнаментальних знаків Світу, нанесених чи не на всі вироби традиційної культури (нині їх називають геометричним орнаментом). Уся геометрична орнаментация тканини, рушників, килимів, інших традиційних

виробів несе знаки віри далеких предків українців, які жили на наших землях у далеку добу мустьє й палеоліту, - віри у духовний Світ, яку увібрала й береже традиційна Україна. Це видатна віра у гармонію Світу, яка започаткувала традиційну Україну і не має альтернативи, бо її не має сам Світ (11,47-199)

Найбільш „орнаментогенеруючі” види українського народного мистецтва – писанка й вишивка як повсюдно поширені в ХІХ – на поч. ХХ ст. – найменше залежні від обмежень техніки виконання, найповніше репрезентовані в обрядово-сакральній сфері.

Серед основних просторових типів української народної орнаментики найпоширенішими є мотиви, що складаються з чотирибічних, восьмипроменевих, округлих (у тому числі спіральних) знаків, фітоморфних, зооморфних, скевоморфних знаків і зображень. Порівняно рідше зустрічаються знаки й зображення антропоморфні, геоморфні, астральні. Всі названі типи передаються засобами геометричного, геометризованого й вільного малюнка.

Більшість українських народних орнаментів гетерогенні, тобто складаються не з однакових, а різних елементів. Усім їм, як правило, притаманна коли не повна симетрія, то принаймні приблизна рівноваженість елементів з використанням різних типів симетрії (дзеркальної, вісної, переносної, альтернативної, ковзаючої тощо). (10,266-270)

Символи, які зображали сонце були одними з найпоширеніших на всій етнічній території України. Культ сонця був чи не найголовнішим у наших пращурів, оскільки Даждь-бог (сонячний бог) – один з головних у пантеоні язичницьких богів і від нього залежало дуже багато в житті первісних людей. Тому люди так часто малювали на яйцях його символічне зображення, яке мало вигляд кола, восьмираменної зірки, перехрещених ліній із закрученими кінцями, кола з променями. Ці знаки мали свою назву: „ружі”, „павуки”, „рукави”. До найстаріших форм зображення сонця належать: „триніг”, хрест та його різновид – знак у вигляді двох перехрещених ліній із заламаними кінцями, який в народі має назву „чотириніг”, „свастика”, „сварга”. (5,20)

„Хрести”. Принцип чотиридільності вперше з’являється й утворюється в кераміці землеробських племен енеоліту. Вузлові ознаки орнаменту відтепер розташовуються навхрест. Трипільські жертівники склалися з 4-х частин і були точно зорієнтовані по сторонах світу. Для давнього рільника ці чотири напрями були не тільки сторонами світу, а й боками його прямокутного поля. Поле орали у двох напрямках, а потім боронували знову в двох напрямках, перпендикулярно борознам. Звідси й ідеограма поля та жіночого начала – перехрещений квадрат (або ромб) із крапками в середині кожної долі, а також ідеограма сонця – хрест у колі. (8,48-49)

Ще один із знаків є безконечник або кривулька, який знайшов у 1890р. біля села Трипільдя на Київщині археолог Вікентій Хвойка. Зигзаг або хвиляста лінія позначав Змія – бога земних вод і землі, якому приписували мудрість, безсмертя, лікувальну силу і здатність запліднювати все живе.

У давній слов’янській міфології дуб і його листя символізують Перуна або Зевса-Юпітера – богів блискавки. На їх честь палили священні багаття з дубових дров і галузок. Український фольклор осмислює дуб і дубове листя як ознаку сили та влади: дуб є царем рослинного світу, подібно левові серед тварин чи орлові в царстві пернатих (4,81)

Висновки. Символічний підтекст елементів і мотивів української народної орнаментики розвинений, багатшаровий, полісемантичний. Народні пісні й перекази українців представляють здебільшого стійке вербальне осмислення візуальних знаків і образів, які присутні в українській народній орнаментіці. Мовою символів та культурних знаків сприймалися, усвідомлювалися й передавалися священні знання в майбуття, визначаючи рівень пізнавальних процесів та духовно-світоглядних спрямувань нації.

Український народ створив невичерпно багату орнаментіку. В ній тисячі й тисячі просторових варіантів і їх лексичних позначень. Українська народна орнаментіка є „живим літописом” історії культури, що відображає всі етапи її становлення, від оформлення головних орнаментних ідей у доісторичному

успішності до формування історичних стилів і новітніх еkleктичних та модерністичних тенденцій у мистецтві.

Подальший розвиток дослідження. Подальша робота полягає у детальному вивченні української орнаментики, а також звичаїв нашого народу на основі узагальнень етнографічних, мистецтвознавчих, археологічних, культурологічних праць, а також зв'язати отриману інформацію з навчальним процесом.

Література.

1. Адрюк А. Писанки Чернізітчини. // "Народна творчість та етнографія". – 1990. – №4.
2. Даниленко В.Н. Эволюция Украины. Этноисторическое исследование. – К.: Наук. думка, 1974. – 176с.
3. Кара-Васильева Т.В. Писанка – культурный символ Украины. // Міжнародний з'їзд писанка рів. – К., 1992.
4. Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці. – К.: Либідь, 1994.
5. Манько В. Українська народна писанка. – Львів, 2001.
6. Леви-Стросс К. Структурная антропология. – М.: Наука, 1983.
7. Мифы народов мира. Энциклопедия. – М., 1991. – Т.1.
8. Рыбасов Б.А. Язычество древних славян. – М.: Наука, 1981. – 608с.
9. Романець П. Писанка і прадавні джерела українського народного мистецтва. // Міжнародний з'їзд писанкарів. – К., 1992.
10. Селівачов М. Лексикон української орнаментики. – К., Редакція вісника „Арт”, 2005р. – 400с.
11. Свирида Р., Верговський С. Генеза нитки й тканини в традиційній культурі українців // Образотворче мистецтво. – К., 2002.
12. Сулімов Н. Писанки. – К., 1891.
13. Славянская мифология. Энциклопедический словарь. – М., 1995.
14. Тарануценко С. Українські писанки, як пам'ятки народного малярства. // Праці науково-дослідницької кафедри історії європейської культури. – Х., 1927.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИВАЮЧОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ХУДОЖНІМ ОБРАЗОМ МУЗИЧНОГО ТВОРУ.

Пономаренко Т.В

Криворізький державно педагогічний університет

Анотація. В статті розглядаються шляхи підготовки майбутнього педагога – хормейстера в процесі виконавського опрацювання вокально – хорового репертуару.

Ключові слова. Вокально-хорова робота, художній образ, хормейстерська підготовка.

Анотація. Пономаренко Т.В. Проблемы развивающего обучения в процессе работы над художественным образом музыкального произведения. В статье рассматриваются пути подготовки будущего педагога – хормейстера в процессе исполнительского освоения вокально – хорового репертуара.

Ключевые слова. Вокально-хоровая работа, художественный образ, хормейстерская подготовка.

Annotation. Ponomarenko T.V. The problems of developing teaching in the process of work at the artistic form of musical work. In the article of training of the future teacher in the process of performance of the vocal-chorus repertoire are considered.

Keywords. Conducting, vocal-chorus work.

Постановка проблеми. В процесі підготовки майбутнього вчителя музики визначне місце займають питання формування його вокально-хорової